

NARODNE KNJIŽNICE: POTPORA FORMALNOM I NEFORMALNOM OBRAZOVANJU – VISOKO OBRAZOVANJE

Sažetak

Rad se temelji na empirijskom istraživanju o narodnim knjižnicama u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji kao potpori njezinu razvoju sagledanom kroz prizmu formalnog (visokog) i neformalnog obrazovanja (cjeloživotno učenje). Nakon uvoda brojčano se po knjižnicama prikazuju članovi studenti, svesci stručne knjige s naglaskom na knjigama iz ekonomije, marketinga i menadžmenta te inženjerstva, tehnike, tehnologije, računalstva i medicine, stručni časopisi iz spomenutih struka, baze podataka i drugi elektronički izvori. Analiziraju se nabava stručne/znanstvene knjižnične građe i sredstva za nabavu. Drugi dio rada posvećen je prostoru i njegovoj opremljenosti te kompetencijama knjižničara kao posrednika pristupa znanju, a u trećem se pokušava sagledati uloga knjižnica u ostvarenju programa cjeloživotnog obrazovanja.

Ključne riječi: narodna knjižnica; formalno i neformalno obrazovanje; visoko obrazovanje; struktura članstva; stručna knjiga i stručni časopisi; baze podataka i elektronički izvori znanja; nabava stručne/znanstvene knjižnične građe; kompetencije knjižničara.

Uvodne napomene

Većina određenja narodne knjižnice polazi od dokumenta *The Public Library Service: IFLA/UNESCO Guidelines for Development*, 2001. (Narodna knjižnica: IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga, 2003.), a mogu se svesti na ključnu definiciju organizacije „koju osniva, podržava i financira određena zajednica putem lokalne, regionalne ili nacionalne vlasti ili putem nekog drugog oblika organizacije. Ona osigurava pristup znanju, informacijama i djelima mašte pomoću niza izvora i službi, a na raspolaganju je svim članovima zajednice bez obzira na

njihovu rasu, nacionalnost, dob, religiju, jezik, invaliditet, ekonomski i radni status te obrazovanje“.¹

Glavna zadaća narodne knjižnice jest zadovoljavanje obrazovnih, informacijskih i kulturnih potreba stanovnika uključujući i provođenje slobodnog vremena te izgradnju demokratskog društva, dakle razvoj pojedinca kao osobe i društva kao skupa takvih izgrađenih osobnosti.

U ovome radu prikazuje se stvarna uloga narodnih knjižnica u formalnom i neformalnom obrazovanju, točnije visokom obrazovanju unutar sustava formalnog obrazovanja. Kad govorimo o formalnom obrazovanju, tada govorimo o obrazovanju „koje se provodi u različitim akreditiranim obrazovnim institucijama prema odobrenim programima s ciljem unapređenja znanja, vještina i kompetencija za osobne, društvene i profesionalne potrebe i putem kojeg se stječu priznate diplome i kvalifikacije“.² Provodi se u određenom vremenu i najčešće za osobe mlađe dobi (od 5 do 25 godina) u osnovnim, srednjim i visokim školama te na fakultetima.

Neformalno obrazovanje ne dovodi do „stjecanja novih kvalifikacija, odnosno novih diploma ili napredovanja na kvalifikacijskoj ljestvici. Označava organizirane procese učenja usmjerene na osposobljavanje odraslih za rad, za različite socijalne aktivnosti te za osobni razvoj“.³

Društveni kontekst u kojem knjižnice djeluju dinamičan je i podložan stalnim promjenama, kako ekonomskim (kompeticija, globalizacija, gospodarstvo temeljeno na znanju, fleksibilnost tržišta radne snage), tako i društvenim (akceleracija u proizvodnji znanja, demografski trendovi, društvena osjetljivost za različitost, potreba za inkluzijom različitih skupina). U uporabi su česti sinonimi kojima se pokušavaju odrediti nastale promjene, pa se govori o postindustrijskom društvu, informacijskom društvu, društvu koje uči, društvu znanja... Promjene su uočljive i u Hrvatskoj kao tranzicijskom društvu. Sa sociokulturnog motrišta hrvatsko je društvo polumoderno jer „nije doseglo onu razinu modernosti koja je potrebna za prerastanje u društvo znanja. Društvo znanja zasniva se, za razliku od industrijskih društava utemeljenih na vrijednostima kapitalističkih društava (individualizam, poduzetništvo, tvornica), na novoj paradigmi koja pretpostavlja nove sustave vrijednosti i nove institucionalne oblike kao što su: fleksibilnost, kreativnost, mobilnost, kooperacija/umrežavanje, ‘scientizacija poduzetništva’, sektor usluga.

¹ *Narodna knjižnica: IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga*. Priredila radna skupina Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Philipom Gillom. S engleskoga prevela Irena Kranjec. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003., str. 1.

² *Međunarodne organizacije o obrazovanju odraslih*. 1. dio: Vijeće Europe i Europska unija. Pojmovnik politika obrazovanja odraslih. Dokumenti. [Skupina autora]. Urednici Ivana Puljiz, Mile Živčić. Zagreb: Agencija za obrazovanje odraslih, 2009., str. 119.

³ *Međunarodne organizacije...*, str. 127.

Stoga je za prerastanje Hrvatske u društvo znanja potrebna prije svega sociokulturna promjena i političko učenje jer ovi faktori utječu na (re)formiranje svjetonazora, upravljačke prakse i percepcije razvoja političke, menadžerske i intelektualne elite.“⁴

Bez sustavnih istraživanja ne može se odgovoriti na ključna pitanja o hrvatskom društvu kao društvu znanja i društvu koje uči, odnosno o znanju kao pokretaču gospodarskog i društvenog razvoja. Novu ulogu knjižnica kao sastavnica društva znanja i društva koje uči isto tako treba istražiti. No, sve su očiglednije potrebe za učenjem i ne mogu se svesti samo na formalne okvire obrazovanja. Uči se u svim životnim razdobljima i u svim oblicima (formalni, neformalni, informalni) da bi se unaprijedila znanja, vještine i kompetencije (osobne, društvene, građanske), pa takvo učenje nazivamo i cjeloživotnim. Ciljevi su mu: povećanje konkurentnosti, veća zapošljivost, socijalna kohezija, aktivno građanstvo i inkluzivnost, a sve radi osobnog razvoja i razvoja zajednice. Tko je od knjižnica pozvaniji da potiče i prati cjeloživotno učenja?

1. Metodologija istraživanja

Tijekom listopada 2009. provedeno je anketno istraživanje u svih šest narodnih knjižnica Bjelovarsko-bilogorske županije: Narodnoj knjižnici „P. Preradović“ u Bjelovaru, Gradskoj knjižnici „S. Kolar“ u Čazmi, Pučkoj knjižnici i čitaonici Daruvar, Hrvatskoj knjižnici „Đ. Sudeta“ u Garešnici, Gradskoj knjižnici „M. Lovrak“ u Grubišnom Polju i Hrvatskoj knjižnici Hercegovac.

Ciljevi ispitivanja bili su poznati:

- resursi kojima raspolažemo (zbirke, prostori, knjižničari),
- potrebe korisnika s naglaskom na visokom obrazovanju, studiju ekonomije, mehatronike i sestrinstva u Bjelovaru,
- mjesto knjižnice u društvu znanja i procesu cjeloživotnog učenja,
- iskoristivost resursa,
- sustav kvalitete.

Anketnim upitnikom obuhvaćene su:

- zbirke knjiga (opseg, naglasak na stručnim skupinama iz ekonomije, poduzetništva, marketinga, menadžmenta, inženjerstva, tehnike, tehnologije, računalstva, medicine),
- članstvo knjižnica s naglaskom na studentima,
- zbirke stručnih časopisa iz navedenih područja i drugi izvori znanja (OPAC, internet, baze podataka...),

⁴ Švarc, Jadranka. *Hrvatska u društvu znanja: Prijepori i perspektive inovacijske politike*. Zagreb: Školska knjiga, 2009., str. 143.

- prostori, računalna i tehnička oprema,
- usluge knjižnica,
- kompetencije knjižničara.

Radom se pokušava odgovoriti na pitanje: koliko su narodne knjižnice potpora formalnom i neformalnom obrazovanju s naglaskom na visokom obrazovanju?

2. Rezultati istraživanja

2.1. Zbirke stručne/znanstvene knjige i korisnici

Narodne knjižnice podupiru sve oblike formalnog i neformalnog obrazovanja i otvorene su svima pod jednakim uvjetima. U strukturi članstva narodnih knjižnica dominiraju sljedeće skupine: djeca predškolske dobi (6%), učenici osnovnih škola (38%), učenici srednjih škola (13%), studenti (6,69%), uposleni (23%), neuposleni (5%), umirovljenici (5%), ostali (3%). Polaznici visokih škola i fakulteta u sveukupnom članstvu u navedenih šest narodnih knjižnica zastupljeni su sa 6,69% (srednja vrijednost).

Zbirke stručne/znanstvene knjige namijenjene su ponajprije učenicima srednjih škola i studentima, ali i drugim skupinama članova. Udio stručne/znanstvene knjige u sveukupnom fondu različit je od knjižnice do knjižnice što se može vidjeti iz tablice 1. Provedeno istraživanje pokazuje da od 247.409 sv. knjiga stručnoj/znanstvenoj i popularno-znanstvenoj knjizi pripada 91.609 sv. ili 37,02%. Sva knjižnična građa obrađena je u knjižničnom programu *MetelWin* i računalno je pretraživa. Standardima za narodne knjižnice (članak 19.) točno je određen udio stručne/znanstvene literature: u općinskoj, odnosno gradskoj knjižnici 25%, a u županijskoj 45%. U tablici 1 pokazuje se da su naše knjižnice opskrbljene stručnom knjigom i bolje od preporuka standarda. Koliko je ta literatura aktualna i koliko odgovara potrebama korisnika (učenicima srednjih škola, studentima, osobama sa završenim studijem i ostalima), nije istraženo, pa se ne može dati pouzdan odgovor.

Ekonomski fakultet u Rijeci započeo je ak. g. 1999./2000. sa studijem ekonomike poduzetništva u Bjelovaru, a 2007./2008. isti takav studij pokrenuo je i Ekonomski fakultet iz Zagreba. Visoka tehnička škola u Bjelovaru, osnovana 2007. g., započinje ak. g. 2008./2009. sa stručnim studijem mehatronike, a godinu dana poslije i sa stručnim studijem sestrinstva. Danas je na spomenutim fakultetima i Visokoj tehničkoj školi upisano 1.350 studenata. Anketnim upitnikom htjeli smo doznati koliko stručne/znanstvene literature posjeduju narodne knjižnice iz područje ekonomije (UDK 33), poslovanja, upravljanja, organizacije, marketinga i menadžmenta (UDK 65), inženjerstva, tehnike, tehnologije (UDK 62), računarstva (UDK 004) i medicine (UDK 61).

Narodne knjižnice, posebice bjelovarska, kao središnja županijska, dijelom preuzimaju i ulogu znanstvenih knjižnica, pa oblike daljnje suradnje uprava bjelovarske Knjižnice treba formalizirati s upravom studija u Bjelovaru.

Tablica 1. Zbirke stručne/znanstvene knjige i korisnici na kraju 2008. g.

Naziv knjižnice	Broj svezaka knjiga (ukupno)	Broj svezaka stručne knjige	Nabava u 2008. (ukupno)	Nabava stručne knjige u 2008.	Sredstva za nabavu u 2008. u kunama	Članovi u 2008. (ukupno)	Broj studenata
Narodna knjižnica „P. Preradović“, Bjelovar	129.090	51.393 39,84%	5.680	2.600 45,80%	837.289,00	6.690	450 6,73%
Gradska knjižnica „S. Kolar“, Čazma	22.171	9.709 43,79%	1.460	914 62,60%	227.791,00	948	48 5,06%
Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar	33.905	11.000 32,74%	2.770	1.065 38,44%	222.948,00	1.175	69 5,87%
Hrvatska knjižnica „Đ. Sudeta“, Garešnica	30.081	10.664 35,45%	1.252	454 36,26%	173.986,84	886	57 6,43%
Gradska knjižnica „M. Lovrak“, Grubišno Polje	24.819	6.743 27,17%	1.539	550 35,73%	159.224,00	473	53 11,20%
Hrvatska knjižnica Hercegovac	7.343	2.100 28,59%	470	112 23,83%	71.625,00	146	11 7,53%
UKUPNO	247.409	91.609 37,02%	13.171	5695 43,23%	1.692.836,84	10.268	687 6,69%

Usporedba popisa literature pojedinih kolegija studija u Bjelovaru, ali i ostalih studija izvan Bjelovara, s katalogom svake knjižnice pokazala bi stvarno stanje i dala odgovor na pitanje o potpori knjižnica visokom obrazovanju. Navedene knjižnice opskrbljuju spomenutih 1.350 studenata u Bjelovaru kojima treba pribrojiti još toliko i više polaznika studija na drugim fakultetima u Zagrebu, Osijeku, Rijeci, Zadru... Izuzev spomenutih stručnih/znanstvenih područja (ekonomije, poslovanja, tehnike, inženjerstva, medicine, računalstva...), knjižnice nabavljaju literaturu i za potrebe drugih studija (pravo, medicina, šumarstvo, humanističke znanosti...). Stoga će se nabavi znanstvene literature sve više poklanjati pažnja, a za to su potrebni dodatni izvori financiranja uz već ustaljene općine, gradove, Ministarstvo kulture. Mislimo pritom na Bjelovarsko-bilogorsku županiju jer joj je u interesu da se prosjek visokoobrazovanih poveća i da se zadovolje potrebe tržišta rada za takvim stručnjacima (ekonomistima, inženjerima, medicinskim sestrama...). Neke županije prepoznale su trendove razvoja i već duži niz godina knjižnicama pomažu

u nabavi stručne/znanstvene literature. Visoko obrazovanje će se ubrzano razvijati jer je to jedan od uvjeta ulaska Hrvatske u EU. Obveze narodnih knjižnica stalno se povećavaju i sve teže mogu pratiti rastuće potrebe korisnika za informacijama, što uključuje informatičku i telekomunikacijsku opremu i pristupe znanju, ali i nove kompetencije posrednika znanja, knjižničara. Prvi je to korak prema društvu koje uči i društvu koje svoj razvoj temelji na znanju.

Tablica 2. Zbirka stručne/znanstvene knjige iz ekonomije, poslovanja, inženjerstva, računarstva i medicine na kraju 2008. g.

Naziv knjižnice	Ekonomija UDK 33	Poslovanje, upravljanje, organizacija UDK 65	Inženjerstvo, tehnika, tehnologija UDK 62	Strojarstvo UDK 621	Elektrotehnik UDK 621.3	Računarstvo UDK 004	Medicina UDK 61
Narodna knjižnica „P. Preradović“, Bjelovar	1.809	1.240	1.396	191	497	1.088	3.293
Gradska knjižnica „S. Kolar“, Čazma	150	45	60	-	-	92	258
Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar	352	250	231	5	55	84	130
Hrvatska knjižnica „Đ. Sudeta“, Garešnica	173	78	102	13	31	124	354
Gradska knjižnica „M. Lovrak“, Grubišno Polje	113	45	95	24	15	9	552
Hrvatska knjižnica Hercegovac	16	20	12	6	7	31	25
UKUPNO	2.613	1.678	1.896	239	605	1.428	4.612

Svih šest knjižnica tijekom 2008. g. nabavilo je 5.695 svezaka stručnih/znanstvenih knjiga, što je 43,23% sveukupne nabave.

Stručne/znanstvene knjige mogli bismo uvjetno podijeliti na primarne (stručna/znanstvena djela o pojedinim temama) i sekundarne (stručne enciklopedije, stručni rječnici, stručni leksikoni...).

2.2. Časopisi i drugi izvori znanja

Uz knjige, časopisi su još uvijek važan i pouzdan izvor znanja. Knjižnice su dužne nabavljati periodička izdanja sukladno 24. članku Standarda za narodne knjižnice. Broj naslova određen je brojem stanovnika koje dotična knjižnica opslužuje. Knjižnice u Čazmi i Grubišnom Polju trebale bi nabavljati najmanje 10 naslova, a u Daruvaru i Garešnici 20 naslova. Bjelovarska knjižnica kao središnja županijska knjižnica trebala bi nabavljati 50 naslova časopisa na hrvatskom jeziku i dva na nekom od svjetskih jezika. Hrvatska knjižnica u Hercegovcu dužna je nabavljati 5 naslova. U tablici 2 pokazano je da većina knjižnica, izuzev bjelovarske, ne nabavlja ni minimalan broj časopisa. A koliki je broj naslova časopisa iz razmatranih područja ekonomije, poslovanja, menadžmenta, marketinga, inženjerstva, tehnike, tehnologije, računarstva i medicine prikazano je u navedenoj tablici.

Naslove kao što su *Računovodstvo i porezi*, *Riznica*, *Ekonomski pregled* (UDK 33), *Lider* (UDK 65), *Graditeljstvo*, *Majstor* (62), *Bug*, *Enter* (UDK 004), *Narodni zdravstveni list...* (UDK 61) trebale bi nabavljati gotovo sve knjižnice. Popis časopisa može se i proširiti novim naslovima sukladno potrebama pojedinih studija.

Časopise određujemo kao serijske publikacije jer „pod istim stvarnim naslovom izlaze određeno vrijeme u neprekidnu nizu, u redovitim (ili neredovitim) vremenskim razmacima, a pojedini su sveščići označeni tekućim brojevima ili su datirani“.⁵ Svaki broj stručnog/znanstvenog časopisa okuplja radove različitih autora.

Knjižnice u novije vrijeme nude i druge (netekstualne) izvore znanja: *online* kataloge vlastite knjižnice i kataloge drugih knjižnica (OPAC), baze podataka na CD-ROM-u, internet, ali nijedna od njih nije pretplaćena na komercijalnu bazu. Narodne knjižnice nisu u sustavu CARNeta, pa im je pristup bazama otežan. Svakako da bi narodne knjižnice, a ponajprije bjelovarska Knjižnica, trebale ući u sustav CARNeta zbog sve većih potreba studenata za znanstvenim informacijama.

Županijskim narodnim knjižnicama od početka 2010. g. omogućen je pristup komercijalnim bazama podataka preko EBSCO poslužitelja.

Više od polovice engleskih javnih knjižnica korisnicima nudi *online* pretraživanje svjetskih baza podataka. Englezi najčešće koriste američke besplatne baze jer ne postoje jezične prepreke. U europskim knjižnicama baze podataka dostupne su u

⁵ Tadić, Katica. *Rad u knjižnici*. Opatija: Naklada Benja, 1994., str. 24.

znanstvenim knjižnicama. Od poznatih svjetskih baza ovdje ćemo navesti neke: MEDLINE (medicina), AGRICOLA (poljoprivreda), INIS (nuklearna energija, fizika), INSPEC (elektrotehnika, računala), ERIC (obrazovanje)...

Tablica 3. Časopisi i drugi izvori znanja

Naziv knjižnice	Broj stručnih časopisa	Stručna područja					Ostali izvori znanja				
		UDK 33	UDK 65	UDK 62	UDK 004	UDK 61	OPAC vlastite knjižnice	OPAC drugih knjižnica	Baze podataka na CD-ROM-u	Internet	Komercijalne baze ²⁰
Narodna knjižnica "P. Preradović", Bjelovar	60	4	2	3	2	2	+	+	+	+	-
Gradska knjižnica "S. Kolar", Čazma	17	1	-	-	1	1	+	+	+	+	-
Gradska knjižnica i čitaonica Daruvar	6	1	-	1	1	1	+	+	+	+	-
Hrvatska knjižnica "Đ. Sudeta", Garešnica	9	-	-	-	1	3	+	+	+	+	-
Gradska knjižnica "M. Lovrak", Grubišno Polje	7	-	-	-	1	1	+	+	+	+	-
Hrvatska knjižnica Hercegovac	8	-	-	-		1	1	+	+	-	-
UKUPNO	107	6	2	4	7	9	6	6	6	5	0

2.3. Studijski odjel i usluge

Izvori znanja (tekstualni, na nekom drugom mediju ili elektronički) i knjižničar sa svojim stečenim vještinama pretraživanja informacija (kompetencijama) dva su ključna elementa u raščlambi resursa kojima knjižnice raspolazu. Isto tako prostori s opremom (računalna i ostala) važna su komponenta razmatranih resursa. Knjižnice su posrednici znanja. Kao i društvo i one su u prijelaznom stupnju razvitka od tradicionalnih prema suvremenim, virtualnim. Dostignuti stupanj razvitka nazivamo

⁶ Od početka 2010. županijskim je knjižnicama omogućen pristup komercijalnim bazama preko poslužitelja EBSCO. Ovaj rad nastao je krajem 2009., pa iskustva knjižnica u pretraživanju komercijalnih baza nisu u njega mogla biti uključena.

hibridnim jer uz tekstualne (knjige i časopisi) nude znanje i na drugim medijima (najčešće na CD-ROM-u) te na mreži. Za buduće „knjižnice bez zidova“ nećemo znati gdje se nalaze jer ćemo sve informacije nalaziti na mreži. Danas znamo gdje se naše knjižnice nalaze i često u njima boravimo koristeći se njihovim informacijama i publikacijama.

Tablica 4. Studijski odjel i usluge

Naziv knjižnice	Studijski odjel u m ²	Broj sjedećih mjesta	Oprema		Knjižnične usluge						
			Računala (ukupno/ studijski odjel)	Pisači	Kopirni	Skener	Ostala oprema: TV, video, LCD...	Korištenje knjiga i časopisa u knjižnici	Pretraživanje inter- neta	Obrada teksta	Skeniranje
Narodna knjižnica "P. Preradović", Bjelovar	330 m ²	40	32/4	3	3	2	+	+	+	+	-
Gradska knjižnica "S. Kolar", Čazma	25 m ²	8	8/2	2	1	1	+	+	+	+	+
Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar	180 m ²	30	25/6	2	1	1	+	+	+	+	+
Hrvatska knjižnica "Đ. Sudeta" Garešnica	80 m ²	20	8/2	4	2	1	+	+	+	+	+
Hrvatska knjižnica "M. Lovrak", Grubišno Polje	42 m ²	14	5/3	2	1	-	+	+	+	+	-
Hrvatska knjižnica Hercegovac	-	4	2/1	2	1	-	+	+	+	+	-
UKUPNO	657 m²	116	80/18	15	9	5	6	6	6	6	3

U posljednjih desetak godina sve su knjižnice preuređene, proširene, opremljene novim namještajem i opremom: u Hercegovcu 1997., u Garešnici 1998., u Bjelovaru 2001., u Čazmi 2003., u Daruvaru 2007. i u Grubišnom Polju 2009. Sve imaju prostrane odjele za učenje i studijski rad s dovoljnim brojem sjedećih mjesta. Na raspolaganju je velik broj računala (tablica 4). Stvoreni su nužni preduvjeti za studente i bilo bi nerazumno ne iskoristiti ponuđene usluge korištenja knjiga i časopisa u knjižnici, ali i pogodnosti obrade teksta, kopiranja, skeniranja, pretraživanja interneta... Spomenutim uslugama dodajemo posudbu knjiga, pripremu literature za seminarske, diplomske i magistarske radove te disertacije... Zato nas čudi što velike resurse knjižnica studenti ne koriste dovoljno. Koji su tome uzroci? Ponajprije slaba promidžba knjižnica, jer studenti najčešće i ne znaju za sve pogodnosti i nisu upoznati s ponudama knjižnica. Otvorenost knjižnice svima, predodžba knjižnice kao kulturne i baštinske ustanove, a potom i mjesta za provođenje slobodnog vremena, zasjenila je sve ostale njezine uloge, ponajprije obrazovnu i informacijsku.

Ustaljena slika tradicionalne knjižnice, svakako neprimjerena današnjem vremenu, postupno se mijenja. Knjižnice suvremenom opremom i knjižničari, informacijski stručnjaci, svakim danom mijenjaju ustaljene stereotipe. Projektom *U knjižnici do diplome* pokrenutim na Studijskom odjelu bjelovarske knjižnice 2008. g. pokazano je da su knjižnice istinska potpora visokom obrazovanju. U kratkom vremenu (2008. – 2009.) koristeći se izvorima i građom spomenute knjižnice, napisano je 136 diplomskih radova, 254 seminarska rada, 10 magistarskih radova i 1 disertacija. Tomu treba pridodati i 122 maturalna rada te 94 rada koja pripadaju neformalnom obrazovanju. Pravim radom i pravom prezentacijom rada knjižnice mogu povećati broj studenata – korisnika. Sadašnji postotak studenata (6,69% srednja vrijednost) u sveukupnom članstvu jasno pokazuje da resursi knjižnica nisu prepoznati i nisu dovoljno iskorišteni.

Iskoristivost postojećih resursa mogla bi se povećati, ali nakon što se ispune neki od ključnih preduvjeta:

- uređivanje oblika suradnje narodnih knjižnica, ponajprije bjelovarske kao središnje županijske, s upravom Visoke tehničke škole u Bjelovaru, a potom i studijima ekonomije, radi strukture i povećanja poslova nabave, obrade i diseminacije informacija i publikacija,

- uređivanje oblika financiranja s točnim udjelima osnivača studija: Grada Bjelovara i drugih gradova te Bjelovarsko-bilogorske županije poradi povećanja poslova narodnih knjižnica u prikupljanju, obradi, diseminaciji i čuvanju različitih nositelja znanja te znanja na mreži.

Druga je mogućnost osnivanje znanstvene knjižnice u Bjelovaru koja bi kao dio znanstvenog i obrazovnog sustava pratila sve potrebe studija ekonomije, mehatronike, sestrinstva, ali i drugih studija koji će uskoro biti osnovani. Ta nova knjižnica služila bi i Zavodu za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru. Osnivanje znanstvene knjižnice zahtjevan je i skup projekt, ali u budućnosti nužan radi razvoja visokog obrazovanja.

Korištenje postojećih resursa narodnih knjižnica uz nužne prilagodbe (izgradnja zbirke prema potrebama studija, nabava računalne i druge opreme, dodatna izobrazba knjižničara...) dobro je rješenje, iako prijelazno, jer ne zahtijeva velika ulaganja.

2.4. Kompetencije knjižničara

Knjižničari, knjižničari i informacijski stručnjaci, posrednici su znanja i važni sudionici društva znanja. U novije vrijeme knjižničare se definira kao informacijske stručnjake, iako je pojam *informacijski stručnjak* znatno širi jer, uz knjižničare,

obuhvaća i „upravljачe znanjem (*knowledge managers*), voditelje informacijskih odjela (*chief information office*), osobe koje razvijaju službe i usluge na webu (*web developers*), informacijske posrednike i savjetnike“.⁷

Temeljne kompetencije knjižničara povezuju stručne i osobne vještine i znanja, a mogu se sažeto prikazati u četiri točke kao:

- upravljanje informacijskim organizacijama,
- upravljanje građom, što uključuje „identifikaciju, odabir, procjenu, pohranu te pružanje pristupa relevantnim jedinicama građe“,⁸
- upravljanje informacijskim uslugama „od konceptualne faze do oblikovanja, razvoja, testiranja, oglašivanja, pakiranja, dostave i povlačenja usluge“,⁹
- primjena informacijskih alata i tehnologija da bi se omogućile „najbolje usluge, pristup najrelevantnijoj građi...“.¹⁰

Navedene kompetencije nazivamo i stručnim jer se odnose na znanje knjižničara „o građi, pristupu tehnologiji i upravljanju te na sposobnost uporabe tih znanja kao temelja za pružanje informacijskih usluga najviše kvalitete“.¹¹ Od mnoštva osobnih kompetencija (profesionalna znatiželja, vizije, lakoća komuniciranja i uvjerljivost, stvaranje partnerstva, sklonost timskom radu, planira i određuje prioritete, kreativnost i inovativnost, fleksibilnost u vremenu stalnih promjena...) najčešće se navode:

- komuniciranje na hrvatskom i stranom jeziku,
- osnove matematičke pismenosti te znanja iz znanosti i tehnologije,
- osnove digitalne pismenosti,
- zna kako se uči,
- posjeduje interpersonalnu, intelektualnu, društvenu i građansku kompetenciju,
- smisao za inicijativu i poduzetništvo,
- kulturna svjesnost...¹²

⁷ Kompetencije informacijskih stručnjaka 21. stoljeća. Prerađeno izdanje, lipanj 2003. U: *Cjeloživotno učenje knjižničara: ishodi učenja i fleksibilnost*. Urednice Aleksandra Horvat, Dijana Machala. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2009., str. 171.

⁸ Nav. djelo, str. 173.

⁹ Nav. djelo, str. 174.

¹⁰ Nav. djelo, str. 175.

¹¹ Nav. djelo, str. 171.

¹² Više u: *Međunarodne organizacije...*, str. 84.

Tablica 5. Kompetencije knjižničara

Naziv knjižnice	Broj knjižničara - stručna sprema	Informacijske vještine pretraživanja				
		OPAC vlastite knjižnice	OPAC drugih knjižnica	Baze podataka na CD-ROM-u	Internet	Komercijalne baze
Narodna knjižnica "P. Preradović", Bjelovar	2 - VSS	+	+	+	+	-
Gradska knjižnica "S. Kolar", Čazma	1 - VSS	+	+	+	+	-
Pučka knjižnica i čitaonica Daruvar	1 - VSS	+	+	+	+	-
Hrvatska knjižnica "Đ. Sudeta", Garešnica	1 - VSS	+	+	+	+	-
Gradska knjižnica "M. Lovrak", Grubišno Polje	1 - SSS	+	+	-	+	-
Hrvatska knjižnica Hercegovac	1 - SSS	+	+	-	+	-
UKUPNO	5 VSS + 2 SSS	6	6	4	6	0

Kompetencija se određuje kao „mogućnost primjene znanja i vještina te djelotvorna korištenja iskustava i kvalifikacija u uobičajenim ili novim situacijama“.¹³

Istraživanje pokazuje da u studijskim (stručno-znanstvenim) odjelima uglavnom rade diplomirani knjižničari i da imaju iskustva u stvaranju baza podataka te da su vješti u pretraživanju kataloga (OPAC) vlastite knjižnice i kataloga drugih knjižnica. Posjeduju i određene internetske i informacijske vještine kojima se služe u svakodnevnom radu. Neke od knjižnica nude baze podataka na CD-ROM-u jer su krajnjem korisniku pristupačnije od mrežnih, a i jeftinije su. Vještine knjižničara „pri pronalaženju, procjeni i sintetiziranju informacija ključ [su] za djelotvoran stručni i znanstveni rad“.¹⁴ Pomoć korisnika pri pretraživanju nikako se ne smije previdjeti jer korisnik najbolje poznaje svoje stručno područje i knjižničaru može ponuditi ključne riječi, sinonime, akronime, kratice...

Pretraživanje baza zahtjevan je i složen posao i traži dodatna znanja knjižničara. Zbog toga je CARNet osnovao Centar za *online* baze kojemu je prvotni cilj obučavanje knjižničara, ali i drugih koji se bave pretraživanjem. Naše knjižničare očekuje stjecanje navedenih vještina.

¹³ *Međunarodne organizacije...*, str. 122.

¹⁴ Sečić, D. Nav. djelo, str. 108.

2.5. Neformalno obrazovanje i knjižnice

Knjižnice su i mjesta druženja i provođenja slobodnog vremena, pa knjižničari za svoje korisnike priređuju različite oblike neformalnog obrazovanja i učenja: predavanja, okrugle stolove, tečajeve, radionice...

Najčešća su *predavanja* o različitim temama iz gotovo svih znanstvenih disciplina (jezik, povijest, religija, filozofija, psihologija, politika, prehrana, astronomija, medicina i javno zdravstvo...). Riječ je o popularnoznanstvenom pristupu, a predavači su uglavnom pisci knjiga, sveučilišni profesori, akademici, ali i profesori škola u kojima knjižnica djeluje te drugi znalci.

Tečajevi su oblici poduke i vrlo su česti u narodnim knjižnicama. U posljednje vrijeme knjižnice organiziraju tečajeve računalne pismenosti za osobe starije životne dobi. Voditelji tečaja nerijetko su učenici srednje škole, vješti u svakodnevnoj primjeni računalne tehnologije.

Od *radionica* svakako treba navesti neke: slikanje na svili, osnove glagoljice, izrada suvenira, slušanje glazbe, priređivanje izložbe... Ukratko, nazivamo ih kreativne radionice i u njima sudjeluju djeca, ali i odrasli. Voditelji su knjižničari/ke ili neki već afirmirani likovni, glazbeni i drugi stvaraoci.

Spomenuti programi ostvaruju se u različita doba dana, najčešće u popodnevnim satima. U skupinama je različit broj sudionika. Traju različito: tjedan, dva tjedna, mjesec... Sudionici nakraju rezultate prezentiraju javnosti. Polaznici popunjavaju evaluacijske listiće i izražavaju svoje mišljenje o postignućima radionice, tečaja. Zaključci takvih ocjena ravnatelji unose u godišnja izvješća rada knjižnice, a neki vode i posebnu knjigu namijenjenu predavanjima, tečajevima, radionicama i drugim sličnim programima.

2.6. Koliko je dobra moja knjižnica?

Odgovor na pitanje podrazumijeva istraživanja, odnosno analizu uspješnosti s obzirom na:

- izgrađenost zbirke prema potrebama korisnika,
- dostupnost građe,
- pristup građi,
- informacijske usluge,
- prostor i opremljenost...¹⁵

¹⁵ Više u: Mihalić, Marina. Mogući zajednički pokazatelji uspješnosti za nacionalne i visokoškolske knjižnice – na primjeru usluga. U: *10. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica. Uspostava kvalitete u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama – knjižnica u Bolonjskom okruženju: zbornik radova*. Uredile Irena Pilaš i Alisa Martek. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009., str. 107.

„Pokazatelji uspješnosti u izravnoj su vezi s pojmom osiguranja kvalitete i upravljanja kvalitetom sukladno ISO 9000:2000.“¹⁶ Od drugih ISO standarda koji su važni za knjižničarstvo valja spomenuti:

- ISO 2789 (knjižnična statistika) – *Internacional library statistics*
- ISO 11620: 1998 (pokazatelji učinka knjižnica) – *Information and documentation library performance indicators*.

Kako poboljšati i održati postignutu razinu kvalitete određeno je dokumentom TQM (*Total Quality Management*). Novim pristupom upravljanju nastoji se iskoristiti „ljudske i materijalne resurse organizacije“¹⁷, a to znači za knjižnicu „pružiti pravu informaciju pravom korisniku, na pravom mjestu, u pravo vrijeme i naravno, o pravom trošku“.¹⁸

Usluge knjižnica moraju biti u skladu s očekivanjima korisnika. Tajna uspjeha jest u praćenju njihovih potreba i prevođenju zahtjeva u indekse koji će nas dovesti do rješenja, odgovora. Dobra suradnja knjižničara i korisnika prvi je korak u stvaranju sustava kvalitete, odnosno imidža uspješne knjižnice.

3. Zaključak

Narodne knjižnice u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, a bjelovarska ponajprije, mogle bi i stvarno postati potporom formalnom visokom obrazovanju jer posjeduju resurse: zbirke, prostore, opremu i knjižničare, informacijske stručnjake. Načine suradnje visokoškolskih ustanova i knjižnica potrebno je dodatnim dokumentom urediti s naglaskom na segmentima:

- sustavnije izgradnje zbirki knjiga i časopisa iz navedenih područja ekonomije, poslovanja, marketinga, menadžmenta, inženjerstva, tehnike, tehnologije, računarstva, medicine... sukladno potrebama studija u Bjelovaru,
- izgradnje zbirke baza podataka na CD-ROM-u,
- pristupanja knjižnica Hrvatskoj akademskoj mreži (CARNetu),
- nastavka korištenja komercijalnih baza podataka preko poslužitelja EBSCO-a,
- pretplate knjižnica na neke komercijalne baza podataka prema potrebama studija,

¹⁶ Nav. djelo, str. 111.

¹⁷ Martek, Alisa; Tamara Krajna, Tea Fluksi. Koliko je zapravo dobra vaša knjižnica? U: *10. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica Uspostava kvalitete u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama – knjižnica u Bolonjskom okruženju: zbornik radova*. Uredile Irena Pilaš i Alisa Martek. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009., str. 16.

¹⁸ Martek, A. ... Nav. djelo, str. 17.

- nabave dodatne računalne i ostale opreme,
- sustavnije izobrazbe knjižničara za stjecanje dodatnih internetskih i informacijskih vještina pretraživanja,
- osiguranja dodatnih sredstava zbog povećanja opsega poslova knjižnica iz već uobičajenih izvora (gradovi, općine, Ministarstvo kulture), uključujući i Bjelovarsko-bilogorsku županiju kao suosnivača studija,
- osmišljenijeg i sustavnijeg prikazivanja djelatnosti knjižnica s naglaskom na njihovoj ulozi stručnih, odnosno znanstvenih knjižnica ili
- osnivanje znanstvene knjižnice za potrebe studija u Bjelovaru, uključujući i Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU u Bjelovaru.

Svekoliki razvoj trebao bi se temeljiti na znanju, a knjižnice mogu doprinijeti napretku takvog društva. Potrebno je samo, uz neznatna ulaganja, znalacki iskoristiti već postojeće resurse.

Literatura

- Kompetencije informacijskih stručnjaka 21. stoljeća. Prerađeno izdanje (2009). U: *Cjelovito učenje knjižničara: ishodi učenja i fleksibilnost*. Urednice Aleksandra Horvat, Dijana Machala. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2009., str. 171-176.
- Martek, A., Krajna, T., Fluksi, T. (2009). Koliko je zapravo dobra vaša knjižnica? U: *10. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica, Uspostava kvalitete u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama – knjižnica u Bolonjskom okruženju: zbornik radova*. Uredile Irena Pilaš i Alisa Martek. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, str. 11-23.
- Međunarodne organizacije o obrazovanju odraslih. 1. dio: Vijeće Europe i Europska unija. Pojmovnik politika obrazovanja odraslih. Dokumenti.* [Skupina autora] (2009). Urednici Ivana Puljiz, Mile Živčić. Zagreb: Agencija za obrazovanje odraslih.
- Mihalić, M. (2009). Mogući zajednički pokazatelji uspješnosti za nacionalne i visokoškolske knjižnice – na primjeru usluga. U: *10. dani specijalnih i visokoškolskih knjižnica Uspostava kvalitete u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama – knjižnica u Bolonjskom okruženju: zbornik radova*. Uredile Irena Pilaš i Alisa Martek. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2009., str. 105-114.
- Narodna knjižnica: IFLA-ine i UNESCO-ove smjernice za razvoj službi i usluga* (2003). Priredila radna skupina Sekcije za narodne knjižnice na čelu s Philipom Gillom. S engleskog prevela Irena Kranjec. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Sečić, D. (2006). *Informacijska služba u knjižnici*. 2. dopunjeno i prerađeno izdanje. Lokve: Benja.

Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. // Narodne novine, 58(1999), 2056-2066.

Švarc, J. (2009). *Hrvatska u društvu znanja. Prijepori i perspektive inovacijske politike.* Zagreb: Školska knjiga.

Tadić, K. (1994). *Rad u knjižnici.* Opatija: Naklada Benja.

National Libraries: Support to Both Formal and Informal Education – University Education

Summary

This paper rests upon an empirical research of national libraries in the Bjelovar-Bilogora County, as a support to its development seen through the prism of both formal (university) and informal education (life-long learning). Following the introduction, presented in numbers are the following: student membership per library; volumes of technical books, with the emphasis on books in economy, marketing, management, engineering, techniques, technology, computer science and medicine; technical journals in the above mentioned fields; databases and other electronic sources. The acquisition of technical/scientific library materials and the funds for the acquisition are analysed. The second part of the paper is dedicated to the premises, the level of their equipment, and the competences of librarians as mediators in realising the approach to knowledge. In the third part of the paper, the role of libraries in realising the life-long learning programmes is presented and explained.

Keywords: national library; formal and informal education; university education; membership structure; technical books and technical journals; databases and electronic knowledge sources; acquisition of technical/scientific library materials; competences of librarians.

Ilija Pejić
Narodna knjižnica „P. Preradović“, 43000 Bjelovar
ilija.pejic@knjiznica-bjelovar.hr